

Nr 94.

Ankom till riksdagens kansli den 12 maj 1916 kl. 5 e. m.

Utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona ävensom i ämnet väckta motioner. (1:a avd.)

Uti den till riksdagen avlåtna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov har Kungl. Maj:t i punkt 24 av femte huvudtiteln föreslagit riksdagen att i avvaktan på den proposition angående beviljande av anslag för utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona, Kungl. Maj:t kunde komma att till riksdagen avlåta, för berörda ändamål bland de extra anslagen å femte huvudtiteln för år 1917 beräkna ett belopp av 250,000 kronor.

Uti tvenne likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren (nr 68) av herr *F. Ström* och den andra inom andra kammaren, (nr 150) av herr *F. Månsson* har föreslagits, att riksdagen må, med avslag av Kungl. Maj:ts förslag i berörda punkt och i avvaktan på den proposition angående beviljande av anslag för utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona, Kungl. Maj:t må komma att till riksdagen avlåta för modernisering av flottans varv i Karlskrona bland de extra anslagen å femte huvudtiteln för år 1917 beräkna ett belopp av en miljon kronor samt hemställa, att moderniseringen av varvet måtte ske så fort detta utan avsevärd fördyring av kostnaderna låter sig göra och verkställas på sådant sätt, att bädd beredes och anordningar i övrigt vidtagas i och för byggandet på varvet av handelsångare av upp till 8,000 tons dräktighet för statens eget behov.

Sedermera har uti en till riksdagen avlåten, den 18 februari 1916 dagtecknad proposition, nr 74, Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över sjöförsvärens ärenden för samma dag, föreslagit riksdagen, att till utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona bevilja ett anslag av 1,350,000 kronor samt därav på extra stat för år 1917 anvisa ett belopp av 250,000 kronor,

med rätt för Kungl. Maj:t att av sistnämnda belopp under innevarande år av tillgängliga medel förskjuta 100,000 kronor.

Beträffande utredningen i frågan får utskottet hänvisa till statsrådsprotokollet.

Med anledning av Kungl. Maj:ts nyssnämnda proposition har uti en inom andra kammaren av herr *F. Månsson* väckt motion (nr 239) föreslagits, att riksdagen ville besluta att det av kommitterade för utredning angående flottans varvs i Karlskrona utvidgning m. m. föreslagna 3:e skedet av varvets modernisering måtte ske i ett sammanhang med de av Kungl. Maj:t föreslagna 1:a och 2:a skedena och i sammanhang därmed, att å varvet måtte, så fort ske kan, påbörjas byggandet av handelsångare för svenska statens räkning.

Vidare har uti en av herrar *J. A. Ingvarson* och *O. Kloo* inom andra kammaren väckt motion (nr 240) föreslagits, att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts proposition, nr 74, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande Karlskrona örlogsvarvs ställande under civil ledning, administrativt och i de delar så kan ske även tekniskt, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Rörande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina förslag får utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottets
yttrande.

I skrivelse den 30 maj 1913 angående regleringen av utgifterna under riksstatens femte huvudtitel (punkt 24) anhöll riksdagen, det Kungl. Maj:t måtte föranstalta om erforderlig utredning rörande Karlskrona örlogsvarvs utvidgning och modernisering, i syfte att å varvet skulle kunna utföras nybyggnader av pansarbåtar och andra krigsfartyg, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Enligt det förslag i ämnet, som Kungl. Maj:t nu framlagt, skulle de arbeten och anskaffningar, som ansetts erforderliga för varvsverkstädernas utvidgning och den maskinella utrustningens modernisering, utföras successivt i tre skeden.

De anordningar, vilka skulle verkställas under 1:a skedet och som åsyftade att giva verkstäderna en modern utrustning för fyllande av hittills å varvet ställda krav, gå i främsta rummet ut på att genom förflyttning från stora verkstadsbyggnaden av snickarverkstaden och åtskilliga förråd vinna ökat utrymme i nämnda verkstadsbyggnad för maskinverkstaden och en del andra verkstäder samt för kontors- och ritlokaler.

Under 2:a skedet, då varvet skulle sättas i stånd att vid sidan av dittills utförda underhållsarbeten hava under byggnad intill fyra undervattensbåtar eller två undervattensbåtar och en jagare, skulle enligt förslaget uppföras en ny plåtslagarverkstad samt anordnas en bädd för jagare.

Till 3:dje skedet skulle höra de anstalter, som vore nödvändiga för att samtidigt med de underhållsarbeten och nybyggnader, för vilka arbetena under 1:a och 2:a skedena vore avsedda, kunna på rimlig tid bygga en 1:a klass pansarbåt. För detta ändamål krävdes i främsta rummet enligt en av kommitterade uppgjord plan anläggning av en i närheten av verkstäderna belägen, för sådant fartygsbygge tillräcklig stapelbädd. Bredvid denna skulle uppföras en ny spantverkstad, då den plåtslagarverkstad, som vore avsedd att byggas under 2:a skedet, icke kunde anses tillfyllest för alla vid ett pansarbåtsbygge förekommande plåt- och spantarbeten.

Kungl. Maj:t har nu begärt ett anslag av 1,350,000 kronor för utförande av de till 1:a och 2:a skedena hörande anordningarna. Av detta anslag är ett belopp av 250,000 kronor begärt för år 1917 och skulle återstoden fördelas med 275,000 kronor på vart och ett av åren 1918—1921. De till 3:e skedet hörande arbetena, som av tillkallade kommitterade beräknats kräva en kostnad av 941,400 kronor, har Kungl. Maj:t ansett böra ställas på framtiden.

De till 1:a och 2:a skedet hörande moderniseringsarbetena har utskottet funnit vara synnerligen behöfliga. På grund härav och då kostnadsberäkningen icke givit anledning till erinran från utskottets sida, får utskottet tillstyrka det av Kungl. Maj:t nu begärda anslaget och den anvisning, som äskats för år 1917.

Med herrar Månssons och Ströms ovannämnda motioner har avsetts, att Karlskrona varv skulle så fort ske kan sättas i stånd att användas för byggande av handelsångare för svenska statens räkning, för vilket ändamål de till 3:dje utvecklingsskedet hörande arbetena skulle utföras i sammanhang med de till 1:a och 2:a skedena hörande omändringarna.

Över detta motionärernas förslag har yttrande infordrats från marinförvaltningen, som i frågan hört varvschefen vid flottans station i Karlskrona; och har denne inhämtat chefens för ingenjördepartementet mening i ärendet (se bilaga vid detta utlåtande).

Utskottet, som icke utan föregående mera omfattande utredning kan bedöma lämpligheten av motionärernas förslag, anser därför, att

riksdagen bör endast på det sättet tillmötesgå framställningen, att utredning begäres om dels lämpligheten av att ordna varvsdriften i Karlskrona så, att varvet sättes i stånd att utföra reparation och nybyggnad av andra för staten avsedda fartyg än krigsfartyg, dels de åtgärder utöver de i ovannämnda kommittéförslag angivna, som härför bleve erforderliga; och synes riksdagen böra i skrivelse till Kungl. Maj:t framhålla detta önskemål.

Vidkommande tidpunkten, då de arbeten, som tillhöra det 3:e skedet i moderniseringsplanen, böra sättas i verket, synes riksdagen icke nu — på sätt herr Månsson hemställt — böra fatta något beslut; men vill utskottet uttala önskvärdheten av att det 3:e skedet realiseras, så snart det ur ekonomisk och teknisk synpunkt samt med hänsyn till möjligheterna att ordna arbetarfrågan på lämpligt sätt befinnes kunna ske.

I den av Kungl. Maj:t framlagda utredningen rörande varvets modernisering har uppmärksamhet ägnats åt två viktiga, därmed sammanhängande spörsmål, nämligen frågan om förändring i varvets organisation och arbetarfrågan.

I den förra frågan, som särskilt avsett chefs för ingenjördepartementet ställning beträffande nybyggnader och underhåll av befintlig materiel, har departementschefen icke gjort något närmare uttalande, utan har departementschefen ansett frågan böra för fortsatt behandling överlämnas till de sakkunniga, som jämlikt nådigt bemyndigande den 20 juni 1913 av chefen för sjöförvarsdepartementet tillkallats för att inom departementet biträda med utredning och uppgörande av förslag rörande organisationen av de till flottans stationer hörande myndigheter, för att av dessa sakkunniga tagas i övervägande vid fullgörande av det åt dem givna uppdraget; och syntes därvid de sakkunniga böra förstärkas med en eller flera representanter för den tekniska sakkunskapen på ifrågavarande område.

Herrar Ingvarson och Kloo hava i sin ovanberörda motion uttalat, att varvet borde administrativt och i de delar, så kunde ske, även tekniskt ställas under civil ledning samt hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i sådant avseende.

Det synes utskottet, som om det — särskilt sedan varvsdriften erhållit större omfattning — skulle kunna innebära vissa fördelar, att chefen för ingenjördepartementet erhöle en i någon mån självständigare ställning, särskilt i fråga om upphandling av materialier. Då departementschefen emellertid redan ställt i utsikt erforderlig utredning i ämnet, torde skrivelse härutinnan från riksdagens sida icke behöva avlåtas.

På grund av de ökade krav, som efter en utvidgning komma att ställas på varvet i Karlskrona, är det av särskild vikt, att en skicklig och stadigvarande arbetarstam kan påräknas och att härför avlöningsförhållandena regleras och bostadsmöjligheter i tillräcklig utsträckning beredas.

Utskottet får sålunda hemställa,

att riksdagen må

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona bevilja ett anslag av 1,350,000 kronor samt därav på extra stat för år 1917 anvisa ett belopp av 250,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att av sistnämnda belopp under innevarande år av tillgängliga medel förskjuta 100,000 kronor.

b) med anledning av herrar Ströms och Månssons ifrågavarande motioner i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda dels lämpligheten av att ordna varvsdriften i Karlskrona så, att varvet sättes i stånd att utföra reparation och nybyggnad av andra för staten avsedda fartyg än krigsfartyg, dels de åtgärder utöver de i vederbörande kommittéförslag angivna, som härför bleve erforderliga;

c) besluta, att herr Ingvarsons och Kloos motion nr 240 i den mån densamma icke blivit av vad utskottet härovan anfört besvarad, icke skall föranleda någon riksdagen åtgärd.

Stockholm den 12 maj 1916.

På statsutskottets vägnar:

CARL SWARTZ.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *C. J. G. Swartz*, *S. H. Kvarnzelius*, *O. Jonsson*, *O. M. Strömberg*, *H. F. Lamm*, *H. H. K. Ericson*, *G. M. H. Ekelund*, *C. G. Ekman*, *J. Nilsson*, *A. C. Lindblad*, *O. Bergqvist* och *A. Pers* samt

från andra kammaren: herrar *F. W. Thorsson*, *K. V. Rydén* i Malmö, *C. Persson* i Stallerhult, *G. Odqvist*, *E. A. Nilson* i Örebro, *N. A. Nilsson* i Kabbarp, *A. Wiklund*, *J. Ström*, *A. Anderson* i Råstock, *J. Olofsson* i Digernäs, *G. R. J. Åkerman* och *A. V. Sävström*.

Bilaga.

TILL KONUNGEN

På grund av framställning, som den 10 april 1916 avlåtits från riksdagens statsutskott till den statsrådsledamot, vilken förordnats att under innevarande års riksdag utöva den befattning med riksdagsärenden, som jämlikt § 46 riksdagsordningen tillkommer en ledamot av statsrådet, har Eders Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 14 samma april månad anbefallt Marinförvaltningen att så skyndsamt som möjligt avgiva utlåtande över tre inom riksdagen väckta motioner i anledning av Eders Kungl. Maj:ts förslag angående utvidgning och modernisering av flottans varv i Karlskrona nämligen herr F. Ströms motion nr 68 i första kammaren och F. Månssons motioner nr 150 och 239 i andra kammaren.

Till åttlydnad härav får ämbetsverket med överlämnande av från varvschefen vid flottans station i Karlskrona i ärendet infordrat yttrande jämte däri omförmälda utlåtande från chefen för varvets ingenjördepartement anföra följande.

Marinförvaltningen, från vilken något yttrande med avseende å sjöfartens socialisering icke torde vara att införfänta, finner i likhet med chefen för ingenjördepartementet, att en utvidgning av varvet för angivet ändamål, på sätt föreslagits, icke kan ske utan förnyad ingående undersökning härutinnan, enär en sådan utvidgning komme att gå utöver den utredning, som nu föreligger.

Ämbetsverket anser sig dock redan nu böra framhålla, att enligt dess förmenande det icke lär kunna vare sig praktiskt eller med ekonomisk fördel låta sig göra att vid sidan om krigsfartygsbyggnad driva den tänkta verksamheten för byggande av handelsfartyg.

I ärendets handläggning deltagande undertecknad chef, von Eckermann, föredragande, Ekelund, Helin, Boalt, Cronstedt och Lindstedt.

Stockholm den 3 maj 1916.

Underdånigst

På Kungl. Marinförvaltningens vägnar:

GUSTAF DYRSSEN.

And. Andersson.

Till Kungl. Marinförvaltningen.

Sedan kungl. marinförvaltningen genom sin härhos återgående resolution av den 17 dennes, D N:r 204 C.,
I gr. 581 anmodat mig att så skyndsamt som möjligt inkomma med yttrande över tre i riksdagen väckta motioner, angående sådan modernisering av flottans varv i Karlskrona, att därstädes kunde byggas handelsångare, får jag, efter att i ärendet hava infordrat yttrande från chefen för varvets ingenjördepartement, som huvudsakligen skulle beröras av en modernisering av varvet uti den ifrågasatta riktningen, med överlämnande av från nämnda departementschef i ärendet avgivet utlåtande, i vilket jag till alla delar instämmer, därutöver, för egen del anföra följande.

Utgångspunkten för motionärernas förslag är att staten bör skaffa sig en handelsflotta för att användas ej blott för transport av statens egna varor, utan även för att gå i allmän fraktfart. Staten skulle sålunda konkurrera med den enskilda sjöfarten på den allmänna fraktmarknaden. Ett sådant tillvägagångssätt kan icke vara i statens intresse. Däremot skulle det möjligen vara fördelaktigt för staten att disponera över erforderligt antal lastångare för att frakta för statens eget behov från utlandet inköpta myckenheter stenkol, oljor och dylikt, men för detta ändamål torde ett mindre antal ångare om 2,000 till 4,000 tons vara tillfyllest. Att nu företaga utvidgning av kronans härvarande varv för att under den närmaste framtiden igångsätta byggandet av dylika fartyg synes, av skäl som framgår av chefens för ingenjördepartementet yttrande, icke kunna medföra besparing uti anskaffningskostnaden, även om det ur andra synpunkter låte sig göra. Så är emellertid icke fallet. Då kommittén för utredning angående Karlskrona varvs modernisering och utvidgning föreslog indelning i skeden och förutsatte att en viss tidsperiod skulle förflöta mellan de olika skedena, var, såsom av kommittéutlåtandet framgår, en av de medverkande anledningarna till detta förslag att utökningen av arbetarestammen å Karlskrona varv visat sig icke kunna ske på annat sätt än genom att utbilda nyantaget folk till yrkesmän och, då det är en känd sak, att det erfordras minst 4 till 5 år för att utbilda en man till ett yrke och att antalet män, som samtidigt kunna utbildas, är begränsat av omfattningen av pågående arbeten, så kan man ej förutsätta möjligheten av en hastigare utveckling av varvsdriften än den, med vilken kommittén har räknat.

Den undersökning, som kommittén företog beträffande bostadsförhållandena för arbetarebefolkningen i Karlskrona, gav även vid handen, att arbetarestammens tillväxt blott borde ske så småningom och i mån som antalet lämpliga bostäder för arbetarne ökades.

Enär en utvidgning av varvsanläggningarna i större utsträckning än att arbetarestammens utökning kan hålla jämna steg med densamma skulle vara synnerligen olämplig och oekonomisk, måste även ur denna synpunkt det i motionerna föreslagna påskyndade genomförandet av varvsutvidgningens tredje skede bestämt avstyrkas.

Motionärernas åsikt, att det vore av stort värde för personalen å örlogsflottan att under vissa tider vistas i kofferdisjöfartens tjänst, ådagalägger visserligen en sådan obekantskap med numera rådande förhållanden vid personalens utbildning, att denna åsikt ej kan antagas hava något inflytande på den föreliggande frågans avgörande, men synes dock fordra ett beriktigande, då det är ovisst huru utbredd en dylik obekantskap kan vara.

Under segelfartygens tid var tjänsten ombord på örlogs- och handelsfartyg i så många avseenden likartad, att det för personalen vid örlogsflottan ofta kunde vara av mera värde att göra tjänst på handelsfartyg än å flottans station i land under de tider, då tillfälle ej gavs till sjötjänst ombord på kronans fartyg. Efter ångans fullständiga införande och sedan den samtidigt härmed börjande hastiga och omfattande utvecklingen av örlogsfartygens vapen — artilleri, torpeder, minor, undervattensbåtar — uppnått den höga standpunkt, som den numera intager, kräves av örlogsflottans personal en så ingående utbildning i skötsel av fartygens alla maskinerier och vapen, att örlogstjänsten har ytterst få sidor gemensamma med tjänsten på handelsångare. Av örlogsflottans personal fordras färdigheter, som endast kunna bibringas genom omsorgsfull skolning och som måste underhållas genom en fortgående övning, vilken endast kan erhållas genom

tjänst vid örlogsflottan. Om under dessa förhållanden personalen tidvis skulle få egna sig åt handelsflottans tjänst, skulle detta ofelbart medföra avsevärd ned-sättning i dess tjänstbarhet ombord å flottans fartyg i stället för att, såsom motionärerna anse, vara av stort värde för denna personal.

Karlskrona den 29 april 1916.

A. B. JUEL.

Magn. Rydén.

Till varvschefen.

På grund av varschefens resolution den 22 dennes, § 985/1916, å av kungl. marinförvaltningen till varschefen kommunicerade nådiga brev den 14 dennes, anmodad att så skyndsamt som möjligt inkomma med yttrande över av herrar Ström och Månsson väckta motioner nr 68 i riksdagens första och nr 150 och 239 i dess andra kammare, i vilka hemställes att moderniseringen av flottans varv i Karlskrona måtte ske så fort detta utan avsevärd fördyring av kostnaderna låter sig göra och verkställas på sådant sätt, att bädd beredes och anordningar i övrigt vidtagas i och för byggandet på varvet av handelsångare av upp till 8,000 tons dräktighet för statens eget behov, får jag vördsamt anföra följande:

Ökad skeppsbyggeriverksamhet vid flottans varv åtsadkommer säkerligen större kontinuitet i arbetenas bedrivande och medför att en större fast stam av yrkesskickliga arbetare kan hållas, och därigenom ökas utsikterna för varvet att bättre och snabbare fullgöra sin egentliga uppgift, nämligen att verkställa erforderliga reparationsarbeten å den flytande krigsfartygsmaterielen. Från denna synpunkt sett och fränsett det mer eller mindre lämpliga uti att staten driver rederirörelse, vilken fråga jag anser ej bör i detta yttrande behandlas, skulle motionärernas förslag kunna obetingat tillstyrkas.

Förverkligandet på ett ändamålsenligt sätt av detta förslag torde dock möta vissa svårigheter.

Skall byggande av handelsångare, på sätt motionärerna synas tänkt sig, rationellt och på ekonomiskt fördelaktigt sätt bedrivas, bör kölen till ett nytt fartyg kunna sträckas, innan det under byggnad varande sjösatts, för vilket ändamål fordras anläggandet av två stapelbäddar. Att blott hava en bädd till förfogande kan även medföra den betänkliga olägenheten, att en å den enda tillgängliga större bädden påbörjad handelsångare kan för lång tid framåt stänga möjligheten att bygga ett krigsfartyg, vars färdigställande snarast möjligt är önskvärt, och vilket ju är mera överensstämmande med varvets ändamål än byggandet av handelsfartyg.

Att anlägga ännu en bädd för stora fartyg invid den förut planerade låter sig ej göra, utan får, därest två sådana bäddar skola anläggas, och då dessa måste ligga invid varandra, en annan plats än den som föreslagits av de sakkunniga för utredning av frågan om varvets utvidgning, utses för nybyggnad av större fartyg. Detta de sakkunnigas förslag måste i så fall underkastas fönyad utredning, varigenom frågan om det så kallade tredje skedet av varvets utvidgning måste anstå, något som ju även lär vara förutsatt i de nådiga propositioner, vari medel för ifrågavarande ändamål äskats. Skall ny plats för stapelbädd beredas får utredningen även beträffande andra skedet omarbetas, då ny plats måste utses för den till utförande under detta skede föreslagna plåtverkstaden.

Ovannämnda sakkunnige hava i sitt utlåtande föreslagit en mindre utvidgning av maskinverkstaden, tillräcklig för de krav på varvets verksamhet, vilka uppställas i första skedet, men hava ej ifrågasatt byggandet vid varvet av större fartygs propellermaskinerier, vilket skulle nödvändiggöra anläggandet av en ny maskinverkstad, något som ej heller motionärerna ifrågasatt. För de handelsfartyg, vilka eventuellt skulle byggas härstädes måste sålunda propellermaskinerna byggas vid privata verkstäder, av vilka varvet sålunda i detta hänseende bleve beroende i avseende å fartygens färdigställande och även i avseende å kostnaden. Då de få privata verkstäder, vilka kunna åtaga sig utförande av sjöångsmaskiner för 8,000 tons fartyg, och av vilka de flesta driva skeppsbyggeri-rörelse, väl ej komme att med blida ögon se, att varvet uppträder som konkurrent i byggandet av handelsfartyg, kunna förmånliga pris och leveranstider svårigen påräknas. Anläggandet av en ny maskinverkstad för byggandet härstädes av propellermaskinerna till de handelsfartyg, som avses att här byggas, skulle komma att draga en högst avsevärd kostnad och kan från ekonomisk synpunkt ej vara att tillråda. Den av de ovannämnda sakkunniga verkställda utredningen måste, för så vitt detta ifrågasättes, i detta hänseende omarbetas.

Det torde även av annat skäl vara nödvändigt att uppskjuta utförandet av tredje skedet. Det lär nämligen vara omöjligt att inom ett par år kunna utbilda en för det av motionärerna tänkta ändamålet tillräckligt stor yrkesskicklig arbetsstyrka. Erfarenheten har visat, att det ej låter sig göra att härstädes erhålla yrkesskickliga arbetare annat än i enstaka undantagsfall. Härtill medverkande orsaker torde vara stadens isolerade läge, svårigheten att erhålla lämpliga bostäder samt de låga avlöningar, som här betalas i jämförelse med de vid privata varv. Bostadsbristen enbart torde utgöra ett bestämt hinder för en hastig ökning av arbetarestammen. Det i nädiga propositionerna förutsatta uppskjutandet av tredje skedet lär sålunda även av denna anledning bliva nödvändigt.

Huruvida flottans varv, i vad angår byggandet av handelsfartyg, med framgång kan upptaga konkurrensen med de privata varven, är i hög grad beroende av konjunkturena. Vad beträffar krigsfartygsbyggen torde kunna påräknas, att vid flottans varv utförda nybyggnader bliva billigare, än om de beställas vid privata varv. Arbetarna härstädes äro vana vid det noggranna arbete som fordras vid krigsfartygsbygge; vid vanligt fartygsbygge där mindre grad av noggrannhet fordras, vilket medgiver att snabbare bedriva arbetet, äro varvets arbetare ej så vana och torde då ej heller i avseende å arbetsprestation kunna mäta sig med arbetare vid privata varv, där handelsfartygsbygge kan bedrivas mera så att säga fabriksmässigt. På grund härav får det ej anses som givet, att vid flottans varv byggda handelsfartyg bliva billigare, än om de skulle byggas vid privata varv, ehuru väl så torde bliva förhållandet under de konjunkture som f. n. råda, och med de arbetslöner här f. n. betalas.

Att, såsom motionärerna framhålla, vid varvet byggda krigsfartyg skulle bliva billigare genom att handelsfartyg även byggdes därstädes, torde knappast bliva fallet, då personalen skall sysselsättas med byggandet än av handelsfartyg, än av krigsfartyg, vilka arbeten äro av olika natur, och byggandet av handelsfartyg ej fordrar så hög yrkesskicklighet som byggande av krigsfartyg.

Karlskrona, ingenjördepartementet den 26 april 1916.

S. Pauli.